

Mark Aldanov

SA MOUBISTVO

Preveo s ruskog
Dejan Mihailović

■ Laguna ■

Naslov originala

Марк Александрович Алданов
САМОУБИЙСТВО

Translation copyright © 2015 za srpsko izdanje, LAGUNA

Published with the support of the Institute
for Literary Translation, Russia

AD VERBUM

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SAMOUBISTVO

PRVI DEO

I

U Briselu su Rihterove uputili na mesto sastanka: Koljcovljev stan. Istu adresu dali su i ostalim učesnicima kongresa. Ali domarka, koja je prethodne večeri potpuno pobesnela, izjavila je da više nijedan „sal Rus“¹ neće biti pušten u zgradu: pustila ih je dosad četvoricu, ulaze kao u svoju kuću, galame, viču, e što je mnogo, mnogo je!

Domaćin stana bio je sav smušen i pritom usplahiren: plašio se da će se gosti naljutiti. Galamio je Koljcov da to tako ne može, da će se žaliti vlastima (nije rekao „policiji“), da će se obratiti belgijskoj socijalističkoj partiji... Ipak se Rihter nije naljutio, nije hteo ni da čuje za žalbu, on koji se celog života bojava domarki, rekao je da je dužnost svakog revolucionara da sa njima održava dobre odnose.

– Ništa tu vaša belgijska partija ne može da pomogne, čak i kad bi se založila. Zar ne bismo mogli da se smestimo u sedište kongresa?

Koljcov raširi ruke, zbunjen još više.

¹ Prljavi Rus (fr.: *sale russe*). – Prim. prev.

– Ne bismo nipošto, Vladimire Iljiču. Sedište je obično skladište brašna! Bilo ih je baš sramota, mnogo su se izvinjavali, ali ništa drugo nije se našlo.

– Nije se našlo? – s podsmehom ponovi Rihter.

Bio je to omalen, krepak, proćelav čovek visoka čela, sa ričkastim brčićima i bradom, u jeftinom, čistom plavom odelu bez dugmadi i sa tamnom maramom čiji su krajevi bili zadenući pod okovratnik. Oči su mu bile prilično kose i čudne. Čitavog života bio je okružen bezličnim ljudima koji ništa nisu zapažali, tako da nisu ostavili nijedan dobar opis njegove spoljašnosti; najgori od svih, pritom, ostavio je njegov prijatelj Maksim Gorki. Još samo jedan, veoma darovit pisac, koji ga je video tek jednom u životu ali je imao dobar dar zapažanja i besprekornu memoriju, veselo je o njemu pričao: „Čudnovato, ali njegova spoljašnost bila je krajnje obična i prozaična, a oči, oči su mu bile zapanjujuće, prosto nisam mogao da odvojim pogled: uske, crvenozlatne zenice kao probušene čiodom, plavičaste iskrice. Takve oči video sam još samo u zoološkom vrtu kod lemura, neverovatna sličnost. A govorio je, po mom mišljenju, besmislice: mene je pitao – zamislite, mene! – kojoj pripadam 'fhakciji'. Lenjin je prilično račlovao, ali ne na teatralan, ne na francuski, ne na evropski način, i stoga je to račlovanje zaticalo svakoga ko se sa njim prvi put sretne.“

– Pa, dobro, šta da se radi. Nije se našlo. Utešno je bar što ih je bilo sramota. Potražite za nas, druže Koljcov, smeštaj u nekom jevtinijem, ali čistom hotelčiću. A domarku ostavite na miru, pa će i ona vas da se okane.

Pošto se gost nije naljutio, Koljcov se smirio: on se Lenjina bojao više nego što se ovaj bojao domarki. Nekoga su već odredili da se postara o ostalim učesnicima kongresa. Rekao je da će odmah pozvati telefonom – i tu pomenu ime jednog poznatog belgijskog socijaliste:

– On će u svakom slučaju biti dobronameran. Veoma pri-
jatan čovek – reče Koljcov.

– Hajte, telefonirajte mu. Neka daju popust. Ali ga odmah
na početku smirite, inače će ta persona da pomisli da mu tra-
žimo pare.

Na prvi pogled moglo se zaključiti da je Nadežda Konstan-
tinovna bila nezadovoljna, uostalom, ne zbog sebe (ona je retko
kada mislila na sebe), ali mogli su se u svemu blagovremeno
postarati za vođu partije, a ne ovako – ostaviti ga da dreždi sa
stvarima nasred ulice. Uz to je videla da je Voloda umoran i
bolesan, ne tako davno u Londonu ga je mučila ona njegova
boljka. „Neće valjda opet da počne!“, pomišljala je sa užasom.
I sama je bila iscrpljena, ali to uopšte nije bilo važno. U nesla-
nim šalama u partiji, po ugledu na one o Plehanovu, govorka-
lo se da se Lenjin njome oženio po pravilu „što gore, to bolje“
i nazivali su je „zmijuljicom“. Ali nju su ipak više voleli: iako je
delovala grubo i oholo, nije bila ni zla ni sujetna, nije težila nika-
kvim zvanjima ni položajima, iako je po zaslugama na neke bar
manje važne položaje imala pravo. „U zmijuljice kratke nožice
da se do neba uzdigne.“ Nadežda Konstantinova nije se uzdi-
zala i nikome nije zavidela. Bila je Lenjinova žena i to je bilo
dovoljno. Jedino ga je ona na celom svetu, osim najbližih rođa-
ka, zvala Voloda. Čak i oni koji su sa njim bili „na ti“ (a takvih
je bilo svega dvojica-trojica) oslovljavali su ga sa Vladimire.

– Ovaj kongres je veoma važan... Upravo ovaj kongres pred-
stavlja osnivački partijski skup, Prvi kongres se ne računa – rekla
je jednom „drugostepenom“ delegatu (oni su imali samo save-
todavnu funkciju), s kojim je prekraćivala vreme u razgovoru.

Koljcov odjuri u obližnji dućan: „Ne možeš ni da telefoni-
raš od ove rospije!“

– Zamislite, drug Lenjin ostao je bez smeštaja! – reče on u tele-
fonsku slušalicu. Belgijski socijalista nije znao ko je drug Lenjin,

ali je pokazao puno razumevanje. Samo se u prvi mah uplašio da mu ruski emigranti, skoro svi golje, slučajno ne zatraže pare!

– Evo kako ćemo, odmah ću pozvati *Kok d’Or* – reče. – Vlasnik hotela je član partije i moj prijatelj, on će sigurno dati i popust za ruske drugove. Možete odmah da krenete tamo s drugom Lenjinom i prenesite mu, molim vas, moje pozdrave.

Koljcov se vratio i saopštio svima novu adresu. Lenjinu, kako mu se učinilo, kao da nije bilo pravo što će ostali učesnici odsesti u istom hotelu gde i on, a ne u nekom drugom.

– Otpratiću vas, Vladimire Iljiču.

Naručiše fijaker. Lenjin je rekao da su mogli da idu i tramvajem. Koljcov ga je upozorio da u tramvaj ne bi primili toliki kofer. A taj kofer, koji je u svom veku prošao svašta, bio je u stvari poprilično zamašan. Lenjin ga je sam dovukao do droške, mada je Koljcov pokušao da ga preuzme.

– A što biste ga vi nosili? Ja sam jači od vas – reče Lenjin osorno i, bez obzira na sve Koljcovljeve proteste, sede na neudobno prednje sedište, prepustivši mu mesto do svoje žene.

Ona time nije bila oduševljena: „Jedan Volođa da ustupi mesto nekom Koljcovu!“ A Koljcov nije mogao da ne pomisli: „To ni Plehanov ne bi uradio!“

Usput razgovor nije išao glatko. Nadežda Konstantinova se još srdila, premda manje.

– Sudbina naše partije zavisi od toga ko će biti njen glavni rukovodilac. I zato je na kongresu svaki glas važan – rekla je.

Muž se nezadovoljno osvrte prema njoj. Smatralo se da pitanje rukovodioca nema nikakvog značaja. Ona to odmah shvatiti, ali se nije zbunila.

– Još ne znam tačno odnos snaga – uvijeno počeo Koljcov.

„Sigurno će glasati za Martova“, srdito pomisli Lenjin.

– Odnos snaga je već poznat – reče on praveći se ravnodušan. – „Savetnici“ se ne računaju, trideset tri delegata imaju po jedan glas i devetoro po dva. Računajući sva udruženja i

redakcije, ima pet bundovaca, tri iz *Radničkog dela*, četiri iz *Južnog radnika*, šest bolotovaca, a ostali su iskrovci².

– Iskrovci jesu iskrovci, ali je pitanje koliko su svi iskrovci iskreni – uzvрати Nadežda Konstantinova. – Eto, i Martov je iskrovac.

Lenjin se opet zlovoljno okrete prema njoj i nešto promrmlja.

– A kakvu ste poziciju konačno odlučili da zauzmete prema bundovcima? – požuri Koljcov da skrene razgovor.

– Neću baš da ih tresnem po zubima, ali će odnosi biti ultra-hladni. Neka „Bund“, na kraju krajeva, pokaže svoje pravo lice. U svakom slučaju, u Teklu nijednog iz tih udruženja neću primiti, nek idu dođavola! Tu se ke vule, me pa de sa³ – reče Lenjin. On je često umetao u razgovor i u pisma reči na nepravilnom francuskom, nemačkom i latinskom jeziku. Teklom su tada zvali redakciju lista *Iskra*.

– Oni na to i ne pretenduju – reče Koljcov uvređeno. On je kao kroz maglu, i potpuno neosnovano, sumnjao u nekakav Lenjinov, kao i u Plehanovljev, skriveni antisemitizam. – Prosto, oni su mali ljudi sa ograničenim vidokrugom. Govorim samo o onima koji će biti na kongresu.

– Što su mali, to nije problem. („A ti si mi pa neki gorostas!“, podrugljivo pomisli Lenjin.) Bolje vrabac u ruci, nego golub na grani. Ali oni hoće federaliste kako bi bili jedini predstavnici jevrejskog proletarijata. Evo im šipak federacija!

– A ako napuste kongres?

– Širok im drum! – reče Lenjin i pomisli kako će, ako bundovci odu, za Martova biti pet glasova manje pri izboru redakcije *Iskre*. „Treba neizostavno ranije postaviti pitanje 'Bunda',“ odluči on.

² Pripadnici različitih međunarodnih i ruskih, domaćih i emigrantskih političkih organizacija, radničkih pokreta i socijalističkih glasila na prelazu iz XIX u XX vek. – Prim. prev.

³ Fr.: *tout ce que vous voulez, mais pas de ça* (sve što hoćete, samo to ne). – Prim. prev.

Kočijaš pritera fijaker do ulaza u hotel. Koljcov htede da plati.

– Vi, Vladimire Iljiču, verovatno nemate belgijsku valutu.

– Imam, razmenio sam na stanici – reče Lenjin. Živeo je skromno, vodio računa o svakoj pari, ali nije voleo da za njega neko drugi plaća, naročito ne takve golje kao Koljcov.

Ispostavilo se da je hotelska sobica bila jeftina (gazda je zaišta dao popust) i sasvim udobna. Imala je i pisaći sto, čak i policiću za knjige – veoma korisne stvari: kongres će po svoj prilici potrajati više od mesec dana. Na polici su ležali razrezani brojevi ilustrovanih žurnala.

– Ja ću da raspakujem stvari. A mora i da se radi – reče Nadežda Konstantinovna i pogleda Koljcova. Znala je da njenom mužu razgovori zagorčavaju život: i u Minhenu, i u Londonu, i u Ženevi tražio je od drugova da mu ređe dolaze, samo onda kad nema šta da radi.

– I ja moram da krenem – žurno reče Koljcov, želeći i sam da prekine razgovor koji je mogao da postane neprijatan.

– Krenite – spremno se složi Lenjin. – Kako je ovde? Treba li gazdi da pokažem pasoš?

– Ne treba, ne traži se nikakva potvrda – saopšti Koljcov.

Hteo je da doda da je Belgija skoro isto toliko slobodna zemlja kao Švajcarska, ali nije: takva primedba ne bi se svidela vodi partije. Mnogi su smatrali da je Rihter – alias N. Lenjin, Tulin, Petrov, Iljin, Stari, Uljanov – već postao najistaknutiji vođa. Daskora je bio na čelu onog šaljivo nazvanog „Trojnog saveza“: Lenjin–Martov–Potresov. Takav trojni savez postojao je i kod starije generacije: Plehanov–Akseljrod–Zasulič. Ali kao što niko u Evropi nije sumnjao u to da u pravom Trojnom savezu glavnu reč vodi Nemačka, tako su i socijaldemokrati priznavali da su među šestoricom vođa glavni Lenjin i Plehanov. Ostala četvorica, i pored svih njihovih kvaliteta, bili su zapravo tobožnji tajni savetnici revolucije, pored dvojice stvarno tajnih.

Sada se, međutim, situacija promenila: podela je išla po drugoj liniji, borba se vodila prvenstveno između Lenjina i Martova.

– Mene znaju kao Rihtera, i pisma će vam stizati na ime Rihter. Sva ćete predavati njoj ili meni, samo, molim vas, bez kašnjenja – reče Lenjin. Njegov glas, iako ne osoran, imao je prizvuk naređenja. – A to skladište, je li daleko odavde?

– Ne, nije daleko, Vladimire Iljiču. Hoćete li da bacite pogled? Dali su mi ključ.

– Ala su ljubazni! Ako nije daleko, hajdemo. A ti, Nađa, kako bi bilo da za to vreme raspakuješ stvari?

– Imaću posla jedan sat, možda malo više. Zato, Voloda, ne moraš da žuriš. I kupi nešto da imamo uz čaj, malo hleba, šunke... Ja sam ponela sira i šećera.

U skladištu je bilo tamno i vlažno. Kada su ušli, na sve strane razbežaše se pacovi. Uza zidove su ležale hrpe vrećica s brašnom. Napred, naspram ulaza, nalazio se sto i iza njega dve stolice, a ispred stola nekoliko neofarbanih drvenih klupa. Lenjin se odjednom zasmeha veselim, zaraznim smehom. Koljcov ga je gledao, zbunjeno se smeškajući:

– Da, neugledna sala. Sutra ćemo sve da provetrimo i postaramo se da nabavimo još stolica. Šta da se radi, ništa drugo nije se našlo.

– Za sebe bi naravno našli malo bolje sedište, je l' da? – nastavio je Lenjin i dalje se smejući. – A da je posredi, recimo, međunarodni kongres, obezbedili bi već i neki hotelčić, kao *Bristol* ili *Imperijal*, ili čak *Kontinental*. To je samo za neke drek genose, je l' da? – Tako je često nazivao strane drugove, naročito nemačke socijaldemokrate koje nije voleo. – Za ovakvo skladište Kaucki i njegovi gehajmrati⁴ natrljali bi im nos, a, Koljcove? Uz jednu ogradicu: gehajmrati svih zemalja plaćaju gotovim paretinama. Samo na nas, „debele Ruse“, ne može se računati. – Najzad je

⁴ Nem.: *geheimrat*, tajni savetnik. – Prim. prev.

prestao da se smeje i obrisao usta čistom belom maramicom. – Ne mari, družo Koljcove, s vremenom će početi da računaju i na nas, to vam obećavam!... A čije je ovo krasno skladištance? Brašno sa pacovima, a? Mi bismo pacove uklonili, i to zajedno s takvim domaćinima. Ali ne dajte se zbuniti, niste vi krivi što nemamo te pare. I upozorite na to Plehanova, povodom pacova. On će strašno da se naljuti... Dajte da prisednemo malo, da predahnemo – reče i izvuče iz džepa već pročitane i uredno presavijene novine, prekri njima klupicu i sede.

– A zašto bi se baš Georgij Valentinovič naljutio? Pa vi se, eto, niste naljutili, Vladimire Iljiču – reče Koljcov takođe sedajući.

– Kako vi samo pravite poređenja, je l' da? Kao prvo, on je predsednik. Održaće svečani govor, sigurno će nešto i uzviknuti, i tada će se pacovi razbežati i pokvariti „klicanje“, zar nije tako, a, Koljcove? Zatim, on se smrtno boji pacova. Uopšte, mnogo čega se boji. I kao treće, on je general, spahijski sinčić. Doduše, ne baš neki prvorazredan. Evo, Potresov, on je stvarno generalski sin, i odavno je na to zaboravio, a Georgije Valentinovič ima rođenog brata koji je negde policijski nadzornik, znači da nije velika zverka!... Videćete, pojaviće se na otvaranju kongresa u žaketiću, ili kako već zovu tu krpicu dugih skutova – reče Lenjin i za svaki slučaj ponovi priču, koja je kružila u partiji, o tome kako je Plehanov svojevremeno, spremajući se na put u London da se vidi sa Engelsom, kupio i natakao cilindar.

Govorio je tobože dobronamerno. Nekada je bio gotovo zaljubljen u Plehanovljevu pamet, talenat i učenost, zatim se razočarao i onda udaljio. Pisali su jedan drugom čas „dragi“, čas „dubokopoštovani“, a čas bez ikakvog obraćanja, sasvim suvo i neprijateljski. Nedavno su pokvarili odnose i onda ih ponovo obnovili. Sada su morali da deluju zajednički, u punom savezu. Ali, ako zatreba, ipak nije zgoreg da se provuče i neki trač o Plehanovu. Uoči ovog kongresa bolje bi bilo izbaciti nešto i o Martovu, ali nije našao ništa pogodno što bi ličilo na žaket ili cilindar.

Koljcov je slušao bez osmeha. Bio je veoma korektan, nije voleo spletke, i sad je prvi put slušao priču o Plehanovu i cilindru. U partiji su ga poštovali kao korisnog čoveka i starog revolucionara – nekada je bio narodovoljac, blizak i sa Lenjinovim bratom, zatim u emigraciji socijaldemokrata, ali je prevashodno obavljao „grube radove“. Partiju je voleo svim srcem, kao svoju porodicu: u njima, porodici i partiji, nalazio je smisao svog života. Na položaj vođe nije ciljao i nigde ga nisu smatrali čak ni „viđenim“ (a to je bilo kudikamo manje nego „poznati“). Gajio je iskrenu ljubav prema Akseljrodu, Veri Zasulič, Martovu, Potresovu, a brižljivo skrivao, čak i od samoga sebe, nedostatak ljubavi prema Plehanovu i naročito prema Lenjinu, koga je sa užasom smatrao amoralnim čovekom spremnim na sve. Koljcov je znao da Lenjin želi da postane partijski diktator. To je bilo nedopustivo i on svoje mišljenje nije skrivao, ali je političke rasprave sa Lenjinom po mogućstvu izbegavao, i u tim prilikama se ježio: tako je na njega delovala beskrajna samouverenost ovoga čoveka, njegovi oštri sudovi o drugovima, njegov prezrivi osmeh i, više od svega, snaga volje koja je navirala iz njegovih očiju.

„Ah, kakav buzdovan!“, pomisli Lenjin pažljivo ga gledajući. Odjednom je postao neobično ljubazan. Jedna od njegovih osobina sastojala se u ispoljavanju prezrive ravnodušnosti prema sagovornicima, uz umeće da ih očara u slučajevima kada su bili potrebni njemu ili partiji. Veliki broj drugova ga je obožavao, iskreno su ga smatrali dobrim, dragim, dobromernim čovekom. Za njih je bio „Iljič“. Plehanov nikada nije bio „Valentinič“.

Pošto je promenio ton, počeo familijarno da oslovljava Koljcova po imenu i očestvu, da se raspituje o njegovoj porodici, o tome šta radi, šta planira. Zatim pređe na kongres. Pošto Koljcov nije bio beznačajan, nije bilo zgoreg malo i na njega uticati. Ponekad bi Lenjin satima ispirao mozak dvadesetogodišnjih

polupismenih ljudi svojim mislima, naročito ako su bili radnici, i to je radio sa velikim uspehom.

– ... Da, sad će biti gužve, Borise Abramoviču – reče on naizgled tužno. – Na početku će krenuti manje važne stvari: „Bund“, ravnopravnost jezika, zatim program. Tu će, naravno, biti sporova, ali ćemo se usaglasiti. A glavno je, kao što znate, ustav i izbori, posebno izbor redakcije *Iskre*.

– Ja podržavam prethodnu redakciju u njenom punom sastavu od šest ljudi – žurno uzvratil Koljcov.

Lenjinovo lice na trenutak se trže, ali se on uzdrža i čak uhvati Koljcova za dugme („To Plehanov nikada ne bi uradio.“)

– Čujte, Borise Abramoviču, vi ste razuman čovek – reče. Hteo je da kaže „vi ste uman čovek“, ali to nije mogao da prevale preko usta. – Zar se može raditi sa takvom redakcijom? Pa to i nije redakcija, nego neka bratija! Pritom, velepoštovani Akseljrod za tri godine ni na jednom jedincatom sastanku nije bio. Čovek je zauzet svojim kefirom ili kumisom, ili đavo će ga znati čime. On je odavno, kao i Zasuličeva, pravi Metuzalem...

– Dozvolite, Vladimire Iljiču! Ali Veri Ivanovnoj tek su pedeset dve godine!

– Ma nemojte? A ja sam mislio da imaju po sto pedeset i dve. U *Iskri* smo sve uradili Martov i ja, ceo posao, i idejni i onaj najteži. Znao da sam sada s Martovom na nož, ali mu predlažem konkubinat: on, Plehanov i ja. Kakav ćemo prekrasan magazinčić da napravimo!

Koljcov tužno klimnu glavom.

– Drug Martov neće u tročlanu redakciju. On smatra da to ne bi bilo moralno u odnosu na ostala tri redaktora. I ja se slažem s njim... Vi ste veliki čovek, Vladimire Iljiču, ali dozvolite da vam kažem da ste netrpeljiv čovek – reče on blago.

Lenjinovo lice iskrivi se u gnevnu grimasu. Jagodice mu se obliše crvenilom.

– Nije nego! Svi vi govorite: „Lenjin je, eto, netrpeljiv.“ Govorite besmislice, družo Koltsovi! Partija i nije mesto za trpeljivost!

– Kod nas može da se stvori nešto kao birokratski centralizam, i to je veoma nepoželjno. Neću da skrivam od vas, u partiji već govore o vašoj „pesnici“, ja, naravno, to ne mislim, ali ja...

„Ali ja sam mamlaz“, dovrši umesto njega Lenjin u mislima. On je zaista smatrao „pesnicu“ neophodnom, i to upravo svoju. Shvatao je da će Martov zapravo da otkáže, a da Plehanov neće da se meša u rad: samo će da daje teorijske savete.

– Vaša „moralna“ shvatanja uopšte mi nisu potrebna ni zanimljiva! Možete ih zadržati za sebe! – reče on besno.

Ustade i brzo krenu ka izlazu. Koltsov snuždeno odgega za njim.

Nadežda Konstantinovna sedela je na jedinoj stolici za jedinim stočićem u sobi i nešto pisala mršteći se. Pred njom su ležali listovi hartije. Šifrirala je pismo. To je uvek činila savešno, predano i, uvek, bez obzira na naviku, sa strahopoštovanjem. Sada ju je grizla savest: u Ženevi nije uspela da šifrira i pošalje pismo koje je Lenjin prekjuče napisao jednom kružku na Volgi. Nije imala ni minuta slobodnog vremena: trebalo je i nahraniti muža, i kupiti karte, i srediti stvari, knjige, hartije, i pohitati nekome s njegovim nalogima (ona nije tek obično išla, nego je hitala). Tokom putovanja je bilo veoma nezgodno a i opasno šifrovati: moglo je da skrene pažnju. Sad se osvrnula prema mužu sa izrazom krivice.

– Mislila sam, Volodja, da ćeš stići kasnije Završiću za petnaest minuta. Ali mogu i da odložim, ako ti se baš pije čaj. Šta si kupio?

– Samo piši, sačekaću – reče on mrzovoljno i ne pogledavši je.

Trebalo je šifrirati pisma još u Ženevi, a ako već nije uspe-
la, onda je to moglo i da se odloži za koji dan, ništa na svetu
ne bi se time promenilo. Skoro nikada, međutim, nije se ljutio
na ženu. Voleo ju je ili, u krajnjoj liniji, sasvim se bio navikao
na nju; možda je samo njoj na celom svetu potpuno verovao, u
svemu, bez senke sumnje. Ona mu je bila doslovce „beskrajno“
odana. Sada je njeno umorno, rano potamnelo lice, s bezboj-
nim vlažnim očima, s ravno začesljanim retkim vlasima, bilo
naročito ružno. On tiho uzdahnu.

– Kakvo je to skladište? Ala su nepažljivi prema tebi... Prema
našoj partiji! A i Koljcov je cvečka!

– Velika cvečka. Takvi tipovi više ne postoje, da ga staviš u
vitrinu! – reče on srdito i obazre se po sobi. Bila je čista, umi-
vaonik pristojan, na pokretnom držaču okačena dva peškira.
„Kod nas u Simbirsku u ovakvom hotelčiću sve bi bilo zagađe-
no i popljuvano.“ Nemoguće je bilo umiti se: sapun je bio u
koferu. „Zatim... Oh, umorih se, baš ništacki ne mogu.“ Raz-
mišljao je na nekom čudnom jeziku, delom volškom, delom
karuškom, veoma neobičnom, skoro lakrdijaškom, sa raznim
deminutivnima, uvredljivim i grubo-smešnim rečima. Dohva-
ti s police ilustrovane časopise i privilegnu na krevet, neudobno
obesivši niz njega noge u pendžetiranim, ali čistim cipelama.

Na naslovnoj stranici – slika kraljice Viktorije. Ceo časopis
bio je ispunjen slikama preminule kraljice, od njenih najranijih
dana u detinjstvu do samrtnog odra. Kraljica se na kolenima
moli kraj groba Napoleona I u Dvorcu invalida; do nje, među
likovima potresenim istorijskom scenom, stoje njen muž, carica
Evgenija i Napoleon III. U Londonu, glasnici u bogatim odo-
rama objavljuju na trgovima vest o stupanju na presto novo-
ga kralja; neki Indusi sa turbanima plaču. Engleski socijalisti
plaču. Plače berza. Edvard VII dočekuje na železničkoj stanici
Vilhelma II. U feldmaršalskim uniformama, potpuno prekri-
veni ordenjem, oni idu na čelu pogrebne povorke. Prikazane

su razne odaje Ozborskog dvorca u kojima se kraljica predstavila. Nije to bio neki grandiozan dvorac, ali raskoš u tim odajama razdražila ga je više nego socijalisti koji su plakali. „Neka, neka, videće oni! Svi će oni tek videti!“

„Dugo kraljevanje ove najstarije krunisane osobe u Evropi zauzima veliko mesto u istoriji“, čitao je članak. „Stari Dizraeli ukrasio je njenu krunu novim dragocenim dijamantom: britanska kraljica postala je imperatorka Indije. Ona je izuzetno cenila tu svoju titulu, čak je među svojim slugama dala vidno mesto Indusima... Epohom kraljice Viktorije završava se u istoriji – evropskoj, u krajnjoj liniji – period bura. Mada zbog duboke žalosti u Londonu sada nije bilo političkih govora, svi su se složili da je, najzad, za čovečanstvo nastao period mira, opšteg blagostanja i progressa na načelima slobode.“ („Kakva budalaština! Već im je mesto u ludnici“, pomisli dok je čitao sa iskrenim naslađivanjem.) „O tome najbolje svedoči opšta žalost u Evropi. Pomenimo naročito i to da je nemački car svojim nepodeljenim bolom na sahrani osvojio sva engleska srca. Novine su izveštavale da mu je, prilikom odlaska, na železničkoj stanici prišao jedan običan britanski radnik i rekao: *Thank you, Kaiser*⁵!“ (Lenjin prostački opsova.) „Ništa nije moglo bolje da prenese osećanja engleskog naroda do te jednostavne reči jednostavnog čoveka. Stojeći pored cara, kralj Edvard VII na sledeći način objasnio je te reči svom imperatorskom gostu: 'Upravo tako kao on misle svi, svaki Englez. Oni nikada neće zaboraviti tvoj dolazak na sahranu moje majke.' Oba monarha bila su duboko tronuta. Dodajmo još da ako u našoj maloj zemlji srca ljudi nisu treperila u potpunoj saglasnosti sa britanskim srcima, nesporno je da se ozbornska tragedija našla i u...“

– Bundovci će da odu i neka ih đavo nosi! – neočekivano reče Lenjin.

⁵ Eng.: Hvala, kajzeru (care)! – Prim. prev.

Nadežda Konstantinovna okrete se prema njemu, međutim, bez velikog čuđenja: znala je za njegov manir da misli naglas, istovremeno čitajući nešto sasvim drugo.

– Naravno, neka idu, mada je to u principu nepoželjno. Ti ne možeš... Partija nije saglasna oko federalnog principa, u tome se svi iskrovci slažu, čak se slažu i pristalice Martova – odgovori ona.

– *Sans vibrer à l'unisson*⁶ – promrmlja on i opet se unese u časopis. Teksta više nije bilo, a od ilustracija samo fotografija kompozitora Verdija i dve svadbene: udala se holandska kraljica Vilhelmina i oženio se Pol Dešanel. „Kakav sad Dešanel! Neka je triput proklet“, pomisli on. Premda je u tom trenutku bundovce i martovce prezirao, ipak, više nego Dešanela i obe kraljice.

Nije to bio njegov dan, nego jedan od onih depresivnih, kakvih je često bilo celog njegovog života. I takvih dana čvrsto je verovao u svoju snagu, koju je smatrao ogromnom (u čemu, na nesreću po ceo svet, nije pogrešio), ali je mislio da neće doživeti revoluciju. Bolest bi počela da se manifestuje, nervi su bili istanjeni, gotovo kao prošle godine u Londonu; sam je osećao da mu lice ima izmučen izraz – pred ljudima ga je skrivao, nije bilo potrebno da ga drugovi smatraju umornim čovekom, ali pred ženom nije. Uvek ga je zamarao put, neprijatna blizina nekih nikom potrebnih ljudi, koji su ko zna zašto živeli na svetu. Nervirala su ga i razna čuda kapitalističke tehnologije, gigantske građevine, železničke stanice, dizalice, reni bunari. Bila je to njihova tehnologija, koja je svedočila o mogućnostima neprijatelja. Sve više je pomišljao da ako sami sebi ne prerežu vrat, teško će biti s njima, gotovo nemoguće. Ali nije bilo mnogo izgleda da izbije rat. „Neću doživeti! Od ove boljke mogu da odapnem i godinu dana pre revolucije.“ Od svih njegovih misli ova je bila najužasnija.

⁶ Fr.: Bez kolebanja u jednoglasnosti. – Prim. prev.

Trebalo je još štošta da uradi pred kongres, da dotera nacрте rezolucija koje je pripremio; ali hartije su mu bile u koferu, žena je i dalje zauzimala mesto za stolom. On zlovoljno uze drugi broj žurnala, sa novijim datumom na naslovnoj strani. Na njoj mu opet upade u oči reč „kraljica“. – „Već treća!... Aha, ne, to uopšte nije to!“, pomisli veselo. Debeljuškasta dama u svetloj haljini, sa širokim i sasvim pljosnatim šeširom, držala je podruku kršnog, brkatog oficira koji se naslanjao na svoju sablju. Bili su to kraljica Draga i kralj Aleksandar, nedavno ubijeni u Beogradu. Iza njih, uparađena je stajala njihova svita. Fotografija je bila snimljena nekoliko dana pre ubistva. „Čitav svet se zgrozio kad je saznao za tragičan kraj kralja Aleksandra i kraljice Drage. Samo su se Srbi obradovali tom ubistvu...“ U prtnji je bilo i onih ljudi koji su 29. maja⁷ poginuli sa kraljem, i onih koji su saučestvovali u ubistvu. „Upravo onako kako obično biva... Svi jedan lepši od drugoga, tupave i gorde njuške, i svi se naslanjaju na svoje sablje kao on.“ U kratkom članku saopštavalo se da je te mrkle noći desetak oficira provalilo u Konak, sekirom su razvalili vrata i, ko zna zašto, već u prvu sobu bacili bombu. Od eksplozije je u dvorcu nestalo električnog osvetljenja. Pri svetlosti baklji, koje su za svaki slučaj poneli, ubice su projurile kroz niz odaja, provalili u spavaću sobu i zatekli je praznu. „Sat i po tražili su po čitavom dvoru kralja i kraljicu, zavirivali pod krevete, sve rušili sekirom i sabljama – Aleksandra i Drage nije bilo! Najzad, prvi kraljev ađutant Lazar Petrović pokazao im je vratanca od ostave za garderobu, gde su nesrećne žrtve provele sat i po u mučnoj psihičkoj agoniji...“

⁷ U noći 29. maja po starom kalendaru ubijeni su u Srbiji kralj Aleksandar i kraljica Draga u svom dvoru u Beogradu, a pučisti su na presto doveli Petra Karađorđevića. Ovaj istorijski događaj poznat je kao Majski prevrat, iako Aldanov navodi taj datum po novom kalendaru, kao 11. jun. – Prim. prev.

On potraži Lazara Petrovića na naslovnoj strani. „Aha, evo ga! Na prvi pogled najpošteniji od sviju, prosto – ovaploćenje odanosti! Bez takvih se ne može.“ Zatim radoznalo poče da razgleda fotografije, stvar je bila zanimljiva. Sobe sa poobaranim, razvaljenim stolicama, duga, teška sekira, ostava za garderobu sa otvorenim vratancima i odorama koje izviruju, prozor s koga je na travnjak bačeno telo kraljice Drage. – „Teško ranjena kraljica ustala je, bacila se prema tom prozoru i vrisnula. Ljudi su čuli samo jedan krik, strašan, prodoran krik! I ubice nasrnuše na nju.“ – „Da, da, ton humano-saosećajan, a posle sigurno slede sve same gadosti o toj istoj Dragi“, pomisli on veselo se nasmejaviši, ubeđen da se nije prevario.

Na drugoj fotografiji bio je prikazan Konak (časopis se, očigledno, razmetao tom reči). Dvorac nije bio velik. „Ne liči na Zimski, a ni straža nije tolika.“ Nije imao razumevanja za prevratnike koji bi ubili jednoga kralja da bi odmah na njegovo mesto postavili drugog. Ali mnogo štošta kod njih dopadalo mu se, mada socijaldemokratija nije priznavala teror. „Da, oni su dali ton stoleću koje počinje, a ne ono londonsko kreveljenje sa onim kretenskim radnikom. Nije baš toliko sigurno da se 'u istoriji završava period bura!'“ On odloži časopis i vrati se svome planu rada na kongresu. Razmatrao je, kao šahisti, razne kombinacije.

Najbolje bi bilo, naravno, kada bi jedini urednik *Iskre* bio on, a da u Centralni komitet, osim njega, uđu još tri-četiri njegova čoveka. Uvek je imao „okolnjake“ – ljude koji su se nazivali tako po tome što su na ceremonijama uvek bili u okolini cara. Ali je znao da to na kongresu ne može proći. „Počecé da galame: ‚Diktatura!‘ Takvo šta će, naravno, osporavati, onako u falsetu, poput Trockog.“ Preslišavao se o raznim drugovima na kongresu. Skoro svi su bili beznačajni ljudi. Mnogi su bili dobri, ali to nije imalo nikakvog značaja. Malo su ga zanimala moralna svojstva ljudi; uz to, takozvani dobar čovek malo se razlikovao od

takozvanog rđavog. U svojim pismima (jednom ih je sam nazvao „žestokim“) zasipao je najgorim pogrđama i neprijateljima, i istomišljenicima, i poluistomišljenicima, i bivše istomišljenicima, Struvea je nazivao „Judom“, Černova „marvom“, Radeka „drskom i bezočnom budalom“, Trockoga „ugursuzom“, „huljom“, „preispoljnom bitangom“, „najpodlijim karijeristom“, govorio je o „kukavičkoj izdaji“ Plehanovljevoj, o „odvratnoj, gadnoj i samozadovoljnoj dvoličnosti“ Kauckoga, o „podmuklom kukavičluku“ svoga prijatelja Bogdanova, govorio je čak i o „podlostima“ Martovljevim, koji je dotad bio jedan od njegovih najbliskijih prijatelja; njega je u duši do kraja života smatrao blagorodnim čovekom, čak ga je na svoj način „voleo“. Sve u svemu, njegovo partijsko gazdinstvo sačinjavali su mnogobrojni socijaldemokrati, a on se prema svom gazdinstvu odnosio brižno, kao vlasnik prema svom preduzeću. Uopšte, od svih ljudi pod suncem najviše je voleo Karla Marksa, koga nikada nije video; pisao je da je u Marksa zaljubljen i da nijedne loše reči o njemu sigurno neće napisati. Kasnije u Peterburgu govorio je da „obožava“ Maksima Gorkog – nekadašnji Jehudijel Hlamida⁸ na to je bio veoma ponosan. Zapravo, u svojim pismima Lenjin ga nije nazvao ni huljom ni bitangom, samo ga je nazvao „telencetom“. Kao „političkog radnika“ nije ga cenio ni za groš. Njegove je knjige hvalio, mada ni izdaleka vatreno. Jednom u razgovoru s njim, „začkiljivši očima“ (očigledno, podsmevajući se tvorcu književnih božjaka), oduševljavao se Lavom Tolstojem: „E, to ti je, baćuška, pravi umetnik! I znate šta je još zapanjujuće? Do toga grofa nijednog mužika u književnosti nije bilo!“

Razume se, smatrao je da mu je glavni zadatak na kongresu da postane gospodar partije. Suparnika, u suštini, nije imao. „Plehanov da bude glava partije – ne može. On je primadona,

⁸ Jedan od pseudonima Maksima Gorkog. – Prim. prev.

suviše tašt, suviše *rechthaberisch*⁹, svega se boji i u svemu se koleba. Neka otvori kongres, biće mi veliko zadovoljstvo. Neka stoji na tribini u svečanom odelu dugih skutova, naravno, skrštenih ručica, on je uvek stajao skrštenih ruku, ili kao Napoleon, ili kao Čaadajev – oh, to je već preko glave. Vadiće citate iz rukava; te ovo Didro, te ono Lemetr, te opet ovo Hercen.“ Ni Martov nikako nije mogao biti suparnik. „Suviše sitničav, suviše živčan, stalno se uzrujava, kao da će svakog trenutka pasti u nesvest, pa zar takav treba da bude vođa!“ O Akseljrodu ili Zasuličevoj ne vredi ozbiljno ni govoriti. U poslednje vreme u partiji se počeo uspinjati mladi emigrant Lav Bronštajn, koji se obično potpisivao sa „N. Trocki“. Bio je običaj menjati ne samo očestvo, nego i svoje lično ime. Tako je bilo i u književnosti. Aleksej Peškov već je protutnjao Rusijom kao Maksim Gorki. Trocki je pisao oštro, govorio prekrasno, znajući šta da pažljivo i smišljeno naglasi – nimalo gore nego Plehanov – i očigledno je nastojao da se domogne vođstva, ali nije imao vojsku ljudi iza sebe, ako se ne računa uobičajeni minimum od tri-četiri čoveka. Njega mnogi nisu trpeli, iz njega sujeta nije izbijala onako spontano kao iz Plehanova, on ja sav bio sujeta sama. „Martov mu je pokrovitelj i hoće da ga progura u Teklu. Nikada neće proći. Georgije Valentinovič staviće veto, on ga uopšte ne podnosi. I meni je dojadio svojim mefistofelskim izgledom. Taj izgled prilično kultivishe čoveka, pogotovu ako ga prate parice. Ako ne, istog trenutka obuzima ga melanholija.“

– Završila! – radosno objavi Nadežda Konstantinovna. – Sad ćemo da pijemo čaj!

– Vrlo dobro.

Ona uze čajnik, koji je uvek nosila sa sobom po svim zemljama, baci pogled na muža i na prstima izide iz sobe. On nastavi da razmišlja o kongresu. Prava borba trebalo je da se razbukti

⁹ Nem.: nepopustljiv, tvrdokoran. – Prim. prev.

tek na kraju, prilikom ocene ustava, kod izbora redakcije i Centralnog komiteta. Znao je da će dotad njegova depresija potpuno nestati. Obično je depresiju smenjivao period neuobičajene, grozničave aktivnosti. Po stoti put izračunavao je odnos glasova. Dobro je znao da su mnogi socijaldemokrati u Rusiji s nezadovoljstvom i podsmehom gledali na ono što su nazivali „emigrantskim sukobom“, „kavgom“, „prepirkom“. Te druge ve smatrao je već potpunim budalama: oni jednostavno ništa nisu razumeli. Doista je čitav njegov život u emigraciji bio jedan pogrešan „sukob“. Njime su bile ispunjene i mnogobrojne teme njegovih po formi dosadnih radova (nije imao književnoga dara). Ali možda je on, i to samo on, već tada shvatio da je u tom sukobu klica većih istorijskih pojava: postojale su dve partije, a za revoluciju njemu je bila potrebna jedna – razume se, jedino pod njegovim i neograničenim vođstvom: partija okolničara¹⁰.

– Dozvolili su da prokuvamo vodu i dali nam šoljice – reče Krupska vrativši se s poslužavnikom. – I ovde u Belgiji takođe piju čaj iz šoljica! Njihove čaše pukle bi od vreline. De, da vidimo šta si kupio. Sigurno si mnogo potrošio? I, molim te, ne ljuti se, Volođa, što nisam uspela da šifriram u Ženevi. To je moja greška. Ne ljutiš se?

– Ne ljutim se – rasejano odgovori on.

– Pismo je strašno važno! Odlično si im napisao.

¹⁰ Stari ruski dvorski rang na ruskom dvoru sve do reforme Petra Velikog. Iznad njih su bili samo bojari, staro rusko plemstvo. – Prim. prev.

II

Arkadij Vasiljevič Rajhelj nerado je prihvatio predlog Lastočkinih da pređe k njima iz Pariza u Monte Karlo. Nije hteo da se odvaja od posla u Pasterovom institutu i od uslova života na koje se navikao. Ljuda je odlučno odbila da putuje s njim.

– Nemam šta da tražim kod njih, i uopšte im nisam potrebna, kao što ni oni nisu potrebni meni. A mene zovu, da tako kažem, samo da tebi pravim društvo – govorila je.

– Meni je neprijatno da ih izlažem suvišnim rashodima.

Rajhelj je živio od sredstava svoga rođaka. Dobro su se slagali. Lastočkin je po prirodi bio široke ruke, a otkako se obogatio, rado je davao novac čak i nepoznatim ljudima. Činilo mu se savršeno prirodnim da njegovom mladom rođaku, talentovanom biologu, još treba njegova pomoć. Spor između njih svodio se na to što je Arkadij Vasiljevič pristajao da prima samo dvesta rubalja mesečno, a Dmitrij Anatoljevič predlagao mu je kudikamo više. „Nadmetanje u plemenitosti dvojice naročitih džentlmena“, ironično je skoro uvek primećivala Ljudmila Ivanovna. Ni ona nije bila koristoljubiva. Dve stotine rubalja bilo je sasvim dovoljno za njihov skroman život, ali je Ljuda smatrala

da se ne treba raspravljati i da je to pomalo smešno: ako već primaš novac od Lastočkina (ni njoj to nije bilo sasvim prijatno), onda je potpuno svejedno da li primaš dvesta ili, recimo, četiri stotine. Tako je dve nedelje ranije, uoči odlaska iz Moskve u inostranstvo, Dmitrij Anatoljevič poslao dodatnu sumu, sa sasvim ljubaznim i delikatnim pisamcetom: „Nadam se da se nećete naljutiti“, pisao je, „samo me, Arkaša, nemoj uveravati da bi mogao nešto da odvojiš na stranu. I Tanju i mene sramota je da te odvlačimo od laboratorije, ali bismo voleli da vas vidimo u Monte Karlu, više od godinu dana nismo se videli, a u Pariz ovoga puta ne možemo da doputujemo jer putujemo u inostranstvo i nazad pravo preko Beča. Molimo vas, dođite, makar na dve nedelje. Pritom ovaj novac možeš smatrati za ,dug,‘ ako si već tako ponosan osobenjak i ne želiš da shvatiš da si pored žene i sestre ti za mene najbližiji čovek na svetu. Kada se za godinu dana budeš vratio u Moskvu, lako ćeš naći neki dobro plaćen posao. Kod nas sada naučni instituti niču kao pečurke. Dakle, dođite bez odlaganja i telegrafišite koga dana da vam spremamo sobu.“

Ljuda je insistirala da Rajhelj prihvati poziv. Nije imala ništa protiv da provede dve nedelje bez njega u Parizu.

– Kako da im objasnim zašto nisi doputovala sa mnom?

– Objasni im kako god hoćeš. Možeš da kažeš da imam mnogo da radim zbog predstojećeg partijskog kongresa u Briselu.

– To ih baš neće oduševiti.

– Ja sam se odavno pomirila s teškom mišlju da ću proživeti ceo svoj vek ne izazivajući oduševljenje moskovskih buržuja.

– Ako ne kreneš, onda moram da vratim Mitji bar polovinu novca.

– Novac zauzima previše mesta u tvojoj glavi. Ako hoćeš, vrati. A ako on ne bude hteo da ih primi, daj ih meni za partiju.

– Partija zauzima previše mesta u tvojoj glavi.

– Lepo poređenje! Doduše, uradi kako ti drago.

Nastupilo je zahladnjenje, verovatno pedeseti put u njihovom životu za poslednjih godinu dana. Nisu se svađali, ali oboma im prođe kroz glavu da ne bi bilo tako strašno ni rastati se. U Rajheljevom životu ljubav uopšte nije zauzimala značajno mesto, i on se time pomalo ponosio.

Na dan predviđen za putovanje oboje su ustali rano. Pošto se umio, Arkadij Vasiljevič spakovao je pribor za ličnu higijenu u izlizan kofer sa otkinutom ručkom koji nije mogao da se zatvori. Prema dogovoru koji je razradila Ljuda, stvari je uvek pakovao on. Sve je već spakovao dan ranije. Pošto je putovanje zamišljeno kao „odmor“, poneo je svega nekoliko knjiga – u drugim slučajevima knjige su bile glavni deo njegovog prtljaga. I pored toga, pribor za ličnu higijenu jedva je stao i on s naporom zategnu remenje. Ljuda je zlovoljno posmatrala njegovu visoku, neskladnu, skoro pogrbljenu figuru, sapun, četkicu za zube i eliksir uvijene u novinsku hartiju, kofer kupljen u Moskvi na buvljoj pijaci: sve-sve, ali bilo bi dobro imati dolične stvari za put da čoveka ne bude sramota od nosača.

„Ako ne želiš da se pokažeš kao odrpanac, onda kupi već jednom dobar *Medlerov* kofer“, često mu je govorila. Tako su provincijski novinari ponekad u naslovnim člancima pisali: „Ako Engleska ne želi da se spusti na nivo drugostepene države, onda...“ Arkadij Vasiljevič je želeo da ispadne odrpanac isto koliko Engleska da se pokaže kao drugostepena država. Svejedno, dobar *Medlerov* kofer nije kupio: „Sredićemo se u Moskvi, staćemo na noge, onda ću da kupim.“

Ljuda ga je ispratila na Lionsku železničku stanicu. Pre izlaska iz kuće pozdravila se sa svojom mačkom Pusi, poljubila je i porazgovarala s njom na mačjem jeziku. Rajhelj je samo uzdisao. Ta mu je mačka trovala život, kidala i prljala nameštaj, skakala u vreme obeda na sto, zanimala se za njegove sveske. Kao

obično, nisu dobro proračunali, pa su stigli na stanicu pola sata pre polaska voza.

– Govorila sam ti da smo prerano pošli! Šta sad da radimo!

– Naprotiv, ja sam govorio da smo pošli prerano. Ali ti nemaš zašto da se zadržavaš na stanici, pođi kući ili gde si naumila.

Ostala je iako je znala da nemaju ni šta ni zašto da razgovaraju. Arkadij Vasiljević kupio je kartu treće klase, iscrpno se raspitao na šalteru da li je voz već postavljen i na kom peronu, zatim je za svaki slučaj isto to proverio kod kontrolora na izlazu, pa još kod nekog na peronu, i onda ubacio kofer u vagon. Ljuda je išla za njim.

– Kesicu s hranom ne stavljam gore u mrežicu, nego pored sebe na klupu – reče ona. – Hajde da posedimo na peronu, ovde je zagušljivo.

– Da mi neko ne zdipi kofer?

– Samo ako bi se našao neki tupan, koji bi takođe došao na stanicu sat ranije. Njega bismo mogli da zamolimo da ga pričuva. Ne, niko se neće polakomiti na tvoj dragoceni kofer.

Na peronu su priseli na klupu. Oboje su bacali poglede na vagon, da ne iskoči lopov sa koferom. Rajhelj zadovoljno zapali cigaretu.

– Prva od pet dnevno koje sam prema ustanovljenom pravilu sebi namenio.

– Imaš za sve pravila! Zar čovek treba tako da živi, pritom u svojoj dvadeset devetoj godini?

– Po mom mišljenju, baš tako, i sa dvadeset devet i sa sedamdeset devet godina... Ipak će se Mitja i Tanja razočarati i uvrediti što nisi došla.

– A ja sam potpuno uverena da se neće ni razočarati ni uvrediti. Tvoja Tatjana Mihajlovna i ne žudi toliko da me vidi. Između ostalog, nisam ti žena nego, jednostavno, živimo u „građanskoj“ vezi. To se ne uklapa u njen vojvodski stil, oni sada u Moskvi

pripadaju takozvanom visokom društvu. A ona mora da bude posebno oprezna jer je jevrejskog porekla, mada je krštena...

– Njihovo društvo nije „takozvano“ nego stvarno visoko: cvet moskovske inteligencije. I u njemu niko ne misli na poreklo – reče Rajhelj bez ubeđenja u glasu: on nije trpeo Jevreje.

– Ne, nažalost, svuda misle, osim u našem revolucionarnom krugu.

– Ali upravo si ti to pomenula, iako pripadaš „revolucionarnom krugu“.

– Ja sam se, naravno, našalila. Ali Tatjanu Mihajlovnu stvarno ne volim i ne shvatam zašto to treba da se skriva? Kao što ti je valjda odavno poznato, ja sam inače navikla da nazivam stvari njihovim imenima.

– Na peronu železničke stanice baš i ne mora da se razgovara o tvojoj najdubljij filozofiji života.

– A u gostima kod Lastočkinih osećam se kao svrgnuti latinoamerički diktator koji se skriva u tuđoj ambasadi: možda bi domaćini više voleli, tačnije rečeno, želeli da ja što pre otputujem. I uprkos svemu tome, ja ništa nemam protiv njih. Dmitrij Anatoljevič je veoma dobar čovek, on je u buržoaziji bela vrana.

– U tome i jeste stvar, što ti ne voliš buržoaziju uopšte.

– Nema zašto ni da se voli. Naravno, ima izuzetaka. Dmitrij Anatoljevič bar vrlo mnogo toga shvata, on je jedan od najboljih predstavnika svoje klase i zato...

– Kakve, sad, klase... – reče Rajhelj ne saslušavši je.

– Da, da, znam, nikakvih klasa nema, a i sociologiju uopšte neko je izmislio, postoji samo biologija – reče Ljuda prezrivo.

– Evo kako, ako ti tamo bude prijatno, posedi u Monte Karlu nekoliko dana duže. Ja bih i sama pošla da nije u pitanju partijski rad. Tako i poruči Dmitriju Anatoljeviču, obavezno mu kaži. On bi sigurno mogao mnogo štošta da ispriča o raspoloženju među moskovskim radnicima... A kako to da Tatjana

Mihajlovna ne svraća ovoga puta u Pariz, da skokne do *Vorta*¹¹? – podsmešljivo zapita Ljudmila Ivanovna.

Ni ona se, međutim, nije oblačila tako loše, bez obzira na skromna sredstva. Umela je da naruči kod krojača i da kupi sve po veoma niskoj ceni, i sama, bez frizera, da ondulira kosu kolmajzom, i da se lepo „dotera“ (nije bilo prihvaćeno da se kaže „našminka“). I danas je od ranog jutra nosila elegantan plavi žaket sa pomodnom dugom suknjom koja se nadole širila. Ljuda je nekim poznanicima govorila da „priznaje i apsolutnu lepotu i relativnu privlačnost“. Ali takve izreke nije zloupotrebljavala.

– Gle, Džambul! – reče odjednom i radosno klimnu glavom lepo odevenom čoveku koji je izlazio iz pasaža u društvu dve mlade dame (Ljuda ih brzo i znatiželjno odmeri).

I čovek se takođe radosno osmehnu njoj, skide šešir i, nešto rekavši damama, priđe Ljudi. Imao je predивно lice – jedno od onih koja zovu aristokratskim, a oči i usne od takvih koje zovu strastvenim ili senzualnim. Na čelu tragovi ožiljka. „Kakav je ovo tip?“, nezadovoljno pomisli Arkadij Vasiljevič.

– Kakav neočekivan susret! Upoznajte se: Rajheli. Džambul.

– Veoma mi je drago što smo se upoznali. Slušao sam o vama... Da, veoma prijatno iznenađenje.

Govorio je s kavkaskim naglaskom. Njegove dame odmeriše Ljudu ne baš druželjubivim pogledom, prodoše dalje i zaustaviše se kod izlaza.

– Putujete nekud?

– Ne, pratim njega. Slobodno vratite šešir... A odakle vi dolazite?

– Iz Fontenbloa... Kako je Lenjin?

„Znači i ovaj je iz njihove družine“, još mrzovoljnije pomisli Rajheli.

¹¹ Modna kuća koja je dobila ime po kreatoru Čarlsu Vortu (1825–1895), tvorcu visoke mode u francuskoj modnoj industriji. – Prim. prev.

– Iljič? Dobro, sve je u najboljem redu.

– To nije dobro, čovek ne treba da živi u najboljem redu – reče Džambul smejući se. – Sprema se za kongres?

– Sprema se. A vi? Jeste li dobili akreditaciju?

– Zaboga, od koga? Ali ću svejedno doći.

– Obezbedićemo vam savetodavni glas.

– Ne treba meni nikakav glas. Ne volim marifetluke. A ne volim ni da glasam.

– Eto ti vraga! I ja sama imaću tek savetodavni glas.

– Vi ste drugo nešto... Vi odlično izgledate. Još ste se prolepšali. I još tako elegantni – reče on.

Uvek je bio veoma uglađen i posebno ljubazan sa damama; ali tu ljubaznost kao da je stavljao među navodnike. Neki su to smatrali „drskošću“. „Ljudine oči su lepe, mada prividno strastvene“, proceni Džambul.

– Mersi. Mene obično drugovi grde što nastojim da ne ličim na strašilo, kao što radi Krupska. A vama, evo, ne smeta. Ostajete li duže u Parizu?

– Još ne znam. Dozvoljavate li da vas posetim?

– Iskreno ću se obradovati. Vi uvek tako zanimljivo pričate.

Rajhelj demonstrativno zevnu. Džambul ga pogleda i oprosti se, opet učtivo skinuvši šešir.

– Ko je ovaj? – upita Arkadij Vasiljevič. – Spoljašnjost mu je upečatljiva: ne daj bože da ga sretnoš noću u pustoj ulici.

– Eto ti sad, ti uvek tako! Govoriš da ne volim buržoaziju, a ti sâm sve više mrziš revolucionare. S godinama ćeš se pretvoriti u okorelog reakcionara!... On se meni veoma dopada. Lep je, zar ne? I osim toga, pravi Herakle, iako je jedva nešto viši od srednjeg rasta. Zanimljiv čovek. O njemu kruže legende. Kažu da se sa nekim i pobratimio! Znaš li šta to znači? Jedan sebi poreže ruku, drugi mu popije malo krvi, i obrnuto, i otad su braća do groba!

– Nisam znao da su taj običaj prihvatili i marksisti – reče Rajhelj sarkastično. – S kim se pobratimio? S Lenjinom ili Plehanovom?

– Budalo! S nekim na Kavkazu. I još je imao, izgleda, neki američki dvoboj, samo ako ljudi ne lažu.

– Verovatno lažu, bar prema njegovim rečima. Sve njih treba povešati! – reče rasejano Arkadij Vasiljevič. On je često bez ikakve veze izgovarao te besmislene reči; međutim, izgovarao ih je sasvim mirno.

– Odmah ću svojim rukama da ih povešam.

– Kako si ga oslovila? Džambul?

– To je, naravno, pseudonim. On je iz Osetije, ili Inguš, ili nešto slično, u svakom slučaju musliman. Obe dame su prelepe. Zar muslimani ne dozvoljavaju mnogoženstvo? – zapita Ljuda smejući se. – I kako je samo ućtiv, to je kod nas retkost... Evo, zovu *en voitures*¹²! Brzo zauzimaj mesto. Stavila sam ti u kesicu sendviče, piroške, jabuke. Nećeš umreti od gladi. A možeš i da baciš kesicu kroz prozor i odeš u vagon-restoran, ja bih neizostavno tako uradila. E pa, srećan put, Arkaša!

Poljubiše se.

– Doviđenja, mila moja. I molim te, seti se da, bez obzira na stradanja proletarijata, treba svaki dan doručkovati i ručati. Ne štedi na hrani, bolje umori gladu onu prokletu mačku...

– Jezik pregrizao!

– „Nek sve *grede* samo po sebi.“ Citiram tvoje reči, ukrajinske. A ti si Ukrajinka taman koliko i ja. Ili taman koliko i rimski papa. Molim te, ne zanos se ni mačkom, ni partijom, neka sve *grede* samo po sebi.

– Mani me se – reče Ljuda. I ona je upotrebljavala besmislene uzrečice. – Kako to da te još trpim?

– Ah, to strašno „još“!

¹² Fr.: u vagone. – Prim. prev.

– Srdačno pozdravi Dmitrija Anatoljeviča. I pokloni se njegovoj vojvotkinji. I ne zaboravi da ispuniš moju molbu za Morozova.

– Ispuniću, ali proklinjući.

Čim je Rajhelj ušao u vagon, Ljudmila Ivanovna uputi se ka izlazu. Završni čin staničnog rituala, sa slanjem poljubaca pošto kompozicija krene, ona nije priznavala. Svojim brzim, energičnim hodom – uvek je izgledalo da žuri – prišla je kiosku, kupila novine, pomislila da sad ne vredi vraćati se kući, stanovali su daleko, u nameštenom stanu blizu Pasterovog instituta, a za sat i po imala je ugovoren radni susret u centru grada. „Što ne bih popila jednu šoljicu kafe!“

U kafeteriji je preletela po novinskim naslovima, većim i manjim. Predstojeći kongres ruskih socijaldemokrata u Brise-lu nigde se nije pominjao. „Naravno! Da smo žoresovci, onda bi svi pisali. Ali mi smo pravi revolucionari, a njima je do revolucije kao do lanjskog snega.“

Priđe joj jedno mače. Ljuda uzdahnu i progovori mačjim jezikom: „Boze, boze, tako smo cakani, ocemo malo mleka, je l' da!“ Ona prosu ostatak mleka na pod, mače ga oliza i ode. Ona se nađe uvređena. „Moram i ja da idem. Da li da ponesem novine? Nije u redu. Neka ih pročita i kelner, to će mu koristiti za razvoj klasne svesti. Kojoj li klasi pripadaju kelneri?... Arkaša se sigurno već udubio u svoje naučne kupusare...“

Ona ga je još uvek nazivala „Arkašom“; u trećem licu, u razgovorima sa poznanicima, nazivala ga je „Rajhelj“. „Nismo nikad pristajali jedno drugom“, razmišljala je Ljuda, imajući u vidu njihovu vezu koja traje, evo, više od dve godine. Ali je na to pomišljala bez kajanja: uopšte, o svojim postupcima nije mnogo razmišljala i skoro nikada nije se ni zbog čega kajala. „Spanda-li smo se, i gotovo. On sigurno lično ima za to neko svoje fiziološko objašnjenje, valjda dotad nije imao mnogo žena, šta li.

I sad isto tako možemo da raskinemo. Dobro sam uradila što sam odbila da odemo u meriju¹³.”

Ljudmila Ivanovna na samom početku rekla je Rajhelju da se zalaže za punu slobodu. – „To izgleda propoveda vaša drugarica Kolontaj... Kako inače kažu za nju: vaša drugarica ili vaš drug?“ – „Ne tiče me se šta ko propoveda! Ja mislim svojom glavom. I nije smešno rugati se reči ,drug?‘“ – „Ja se uopšte ne rugam. Ima drugova i među ministrima¹⁴. Nikada, međutim, nisam mogao da shvatim kako to da su carevi uveli taj familijaran čin. 'Vice' je bilo mnogo prirodnije.“ – „Dobro, da se vratimo na stvar, lepo te upozoravam: ako mi dosadiš, onda...“ – „A što nisi rekla: ako ja tebi dosadim?“ – „Sasvim tačno. Onda ćemo se u oba slučaja miroljubivo rastati.“ Sada je mislila da je Rajhelj sasvim pristojan čovek, ali suviše mršav i dosadan. „Nije ni pametan ni glup. Ali neka se malo provede sa buržoazijom i odmori od mojih ručkova sa vojvotkinjom Lastočkinom, *née Kremenetzky*¹⁵.“ Ljuda je tvrdila da ume da spremi samo biftek i najjednostavniju od trideset vrsta francuskih kajgana. – „I još teorijski znam kako se pravi boršč“, govorila je poznanicima, „ali za njega treba mnogo vremena, a Rajhelj to ne primećuje. Nadežda Konstantinovna ne kuva bolje od mene i pritom za ručkom ne propušta da izriče duboke istine. Nije slučajno što Iljič voli da ruča u restoranu i tada postaje neodoljiv.“ Ona je obožavala Lenjina i prezirala Krupsku.

¹³ Prema fr. *mairie*: opština, opštinska uprava. – Prim. prev.

¹⁴ Igra rečima; rus. *мобаруу* znači i drug i zamenik (npr. ministra). – Prim. prtev.

¹⁵ Fr.: rođena Kremenecki. – Prim. prev.

Arkadij Vasiljevič se zaista odmah udubio u separat naučnog časopisa. U mislima je izložio kritici svaku tezu poznatog naučnika i dokazao da je neubedljiva. Radosno pomisli na svoje sopstveno istraživanje. Krenulo je prekrasno. „Sigurno će imati odjeka. Ipak, neće biti tako lako dobiti katedru, kao što govori Mitja. On to jednostavno ne razume. Na kraju krajeva, mogu da kažu: „Ne, mlad je, nek radi malo kao laborant.““ A njemu se nimalo nije radilo u laboratoriji. „Da li je moguće da će Mitja stvarno odvojiti sredstva i za institut? Ali i tada će verovatno reći da sam mlad!“ U poslednjih godinu dana njegova jedina želja bila je da postane direktor laboratorije, potpuno samostalan u svim odnosima. Glavna prepreka bila je njegova mladost. „Daće mi onda kada snaga i stvaralačke sposobnosti popuste. Kako je to glupo, kako ružno!“

Na susede u vagonu jedva da je bacio pogled. Imao je jednu osobinu: pamtio je tuđa lica tek posle dovoljno dugog druženja, a slučajne poznanike prilikom ponovnog susreta ne bi prepoznavao. Taj fizički nedostatak ga je jedio i nastojao je da razvija sposobnost zapažanja. Ljuda ga je često sa nipodaštavanjem nazivala „gelerterom“¹⁶ i to ga je dovodilo do besa. „Znači, ako se čovek bavi naukom i ne zanimaju ga socijaldemokratski kongresi i ženske džidžabidže, onda je ,gelerter’! Zapravo, to nije ni blizu isto. Mene stvarno ne zanimaju prosečni ljudi, mada isključivo prosečni. Kada sam studirao na univerzitetu, poželeo sam da napišem monografiju o Rodžeru Bekonu. Čak sam počeo da izučavam građu“, rekao je jednom Ljudi. – „A ko je taj Rodžer Bekon? Pitaću Iljiča šta misli o Rodžeru Bekonu.“ – „Taj tvoj Iljič možda nije ni čuo za njega. Ako bi mene pitala, mogao bih da ti ispričam u slobodno vreme.“ – „Iljič da nije čuo! Nema te stvari koju Iljič ne zna. I da izviniš, njegovo

¹⁶ Prema nem. *Gelehrter* – naučnik, čovek koji ima knjiško znanje, koji je odvojen od života i praktične delatnosti. – Prim. prev.

mišljenje više me zanima nego tvoje.“ – „U to ni na trenutak nisam sumnjao!“ – To je bila njihova zajednička floskula, koju su oboje izgovarali donekle izazivački.

Susedi su mu smetali da se usredsredi na naučni rad. Najviše od sviju nervirao ga je putnik koji je spavao preko puta njega sa neobično zabačenim rukama iza glave. „Normalan čovek ovako ne može da spava, a i zašto bi ujutro spavao. I noge je ispružio bez ikakvog obzira, kao da ja ne postojim.“ Neko iz vagona izvukao je iz torbice hranu, a drugi su onda živnuli i latili se istog posla. Rajhelj odloži časopis i otvori svoju kesicu: „Ljuda se postarala!... Lično ništa i ne mogu da joj zamerim, osim proklete revolucionarnosti. Ali ja sam znao da je revolucionarka, prema tome, to ne mogu da joj prebacujem. Do dana današnjeg ne mogu da shvatim što sam joj ja tada bio potreban. Malo li je kod njih onakvih Džambula. Ali nije lepo tako misliti, to nije džentlmenški.“ On izbaci kroz prozor praznu kesicu, opet mrzovoljno pogleda zaspalog čoveka preko puta i udubi se u časopis.